

ezzel szeresse vissza Istenét. De a szabadság azt jelenti, hogy az embernek módja van azt is gondolnia, hogy majd bolond lesz hat és fél milliárd embertársát úgy szeretni, mint magát. Szabadságában áll azt akarnia, hogy csak magát s közvetlen övéit szeresse úgy, mint saját magát. Szabadságában áll, hogy boldogságát az önzésben, ám a családjára kitágított önzésében keresse. Szabadságában áll tehát, hogy értelmével, akaratával, érzelmvilágával az ellenkezőt vagy legalábbis kevesebbet keressen annál, amire Isten megteremtette. Persze szabadságában áll az is, hogy a lelkiismeretében szóló Istenre figyeljen, s értelmével, akaratával, érzelmvilágával a mindenkit szeretésre tegye rá életét.

Jézus kb. 33-35 éves, amikor elmegy a Jordánhoz. Húsz éve múlt, hogy értelmes kérdéseivel és válaszaival 12 éves korában kivívta a templomban az ott tanítóknak a csodálatát. Megengedem, hogy e húsz esztendő alatt értelmével, akaratával, érzelmvilágával ő is csak annyira jutott, mint a Keresztelő. Azaz várta az Isten haragjának napját, amikor is Isten rendet tesz a világban: kitakarítja szérűjét. De akkor kétlem, hogy a bemerítés vagy az isteni szózat hatásának olyan következménye támad, hogy rájön a maga és a Keresztelő nézetének-hitének az ellenkezőjére. Kétlem, hogy más ember jön ki a vízből, mint aki bement a vízbe.

Ha mégis így volna, ez teremtésteológiaiilag ezt jelentené: Isten nem az alapvető szellemi-lelki képességeinkre bízta sorsunkat, hanem egy vallási cselekményre. Aki hozzájut egy ilyesmihez, annak Isten rendet tesz a fejében, megtisztítja törekvését, s rávezeti arra, hogy miben áll a boldogsága. Nem akarok értetlen lenni a vallási cselekményekkel szemben, de nem akarok foglyul esni sem nekik.

Nem akarok értetlen lenni, tehát elismerem, hogy vallási cselekményeknek indító vagy Isten felé bennünket továbbtaszító hatásuk lehet. Nem a megszokott cselekményeknek szokott ilyen hatásuk lenni; Jézus életében a szombati zsinagógai istentiszteletek, a mi életünkben a vasárnapi templomi szentmisék az ilyenek. A rendkívüliebbeknek szokott ilyen hatásuk lenni: Jézus társadalmában pl. a Jordánba bemerítésnek, a mi életünkben egy kisközösségi lelkigyakorlatnak, vagy egy medjugorjei zárándoklatnak. De kétlem, a vallási élmény életet rendbe tenni tudó erejét. Indítást adhat, életet rendbe nem tehet. Automatikusan nem cseréli le értékrendemet. Automatikusan nem változtatja meg törekvéseim irányát. Automatikusan nem eredményezi életem boldogságát. Nem hiszem,

amit Sárdy mond. Úgy jött ki Jézus a Jordánból, hogy megerősödött abban, amire rá akarta tenni az életét.

Vagy mindez nem így van? Isten belenyúl az életünkbe akkor, amikor ő akarja? De nem jelenti ez azt, hogy Isten a nagy bábjátékos? Mi pedig csak dróton rángatott Marionett-figurák vagyunk? Hogyan van ez? Isten bennetek. Hangját kimondhatatlan s egyszeri egyediségtek (individuum ineffabile) folytán halljátok mindannyian. Újra kérdem: hogyan van ez?

SZALAY ERZSÉBET

INTERJÚ DR. MERZA JÓZSEFFEL

A magyar abolicionista mozgalom egyik alapító tagja a halálbüntetésben megnyilvánuló erőszak igazságtalanságából kiindulva a komolyan vett keresztény életelvek mindenfajta erőszakkal szemben álló természetéről beszél.

A hagyományos „harcos” baloldal a pacifizmustól, az erőszakelv elutasításától, mint túlságosan absztrakt humanizmustól határolta el magát. Képviselőit naiv-erőtlen álmodozóknak minősítette, sőt el is ítélte az osztályharc szempontjából ártalmas, „kapituláns” törekvéseikért. Az osztályharc erőszakos formái által létrehozott terrorhatalmak negatív történelmi mérlege azonban ma ezen álláspont felülvizsgálatára késztet, s annak végiggondolására: hogyan lehet a keresztény, polgári és egyéb humanizmusmodellek igazságait úgy felhasználni, hogy azok hatékonyak lehessenek a baloldal alapvető céljainak megfelelően a társadalmi igazságtalanságot konzerváló hatalmi erőszak ellenében is. Az erőszakellenesség egy erőszakra épült korszak után erős gondolat, különösen az értelmiség körében, amely az ehhez felhasználható szemléleti alapokat a legkülönbözőbb forrásokból meríti. A baloldal új arculatának kialakításához érdemes közelebbről is szemügyre venni az erőszakmentesség, a humanizmus különböző logikáit: a komolyan vett keresztény szellem, az új élményként felfedezett keleti filozófiák, az ökológiai mozgalmak, az abolicionisták és mások gondolkodásmódját, érvrendszerét.

Az egyéni változatok nyilván az adott egyén szellemi élet-útjából is következnek: nem ritkán harcos álláspontból jut el valaki a krisztusi megbékélés-tanokig, mást éppen az egyházak álszentsége vagy lelki erőszaka keltette csalódás irányít egzotikus vallások vagy valamely egyszemélyes humanizmus-eszmény „felfedezése” felé.

Az erőszakmentesség (önmagukat nem baloldaliként meghatározó) néhány képviselőjének gondolatait, úgy véltük, azért is érdemes megismertetni olvasóinkkal, hogy – az elhatárolások helyett a közös nevezőre figyelve – a baloldali szemlélet ez úton is gyarapíthassa eszköztárát.

*

Az alábbi szöveg a dr. Merza Józseffel, a Halálbüntetést Ellenzők Ligájának alapító tagjával s egyben a Bokor Katolikus Bázisközösség tagjával folytatott beszélgetés tömörítvénye.

A Halálbüntetést Ellenzők Ligájának létrejöttét vezető jogászok kezdeményezték, talán azzal is összefüggésben, hogy fel kell zárkóznunk a Közös Európai Házhhoz. Európa legtöbb országában eltörölték a halálbüntetést, Csehszlovákiában éppen most. Az Állam- és Jogtudományi Karon 20 ember gyűlt össze a megalakulásra, jogászok, oktatók, közéleti személyiségek. Én úgy kerültem ebbe az alakuló ligába, hogy megkérdezték – mivel a Bokor nevű katolikus bázisközösséghez tartozom -, hogy a közösség hajlandó lenne-e támogatni ezt a kezdeményezést? Ha valamit, akkor ezt támogatjuk, hiszen a miénk az erőszakmentességet minden tekintetben markánsan képviselő közösség. Ma a Liga körülbelül 600 tagjának legalább 3/4 része a Bokorból van.

A Liga megalakult, bejegyeztette magát, ezt a *Magyar Nemzetben* hirdetésben tettük közzé, közölve, hogy várjuk azok jelentkezését, akik a halálbüntetés eltörlését támogatják. Tanárok, lelkészek, pszichiáterek, ügyvédek, háztartásbeliek jelentkeztek, a legkülönbözőbb foglalkozású és mentalitású emberek. Egyértelmű volt, hogy úgy kell megfogalmaznunk célkitűzéseinket, hogy azokat nyugodtan vállalhassa mindenki, meghagyva minden résztvevőnek, hogy a halálbüntetés eltörlése mellett a lelkiismerete szerint legjobbnak tartott módon, a számára legmegfelelőbb érvrendszerrel agitáljon.

A jogászok nyilvánvalóan azzal érvelnek, hogy a halálbüntetés értelmetlen, mert nem valósítja meg azt a célt, amit szolgál, hogy elrettentse az embereket további bűnök elkövetésétől; jogilag különben sem tiszta, hogy egyáltalán van-e joga az embernek bármilyen címen elvenni más ember életét. A jogászok és a pszichológusok is elmondják, hogy a halálbüntetés megléte vagy eltörlése nem befolyásolja lényegesen a bűnözési statisztikát: ahol eltörlik a halálbüntetést, nem kezd el mindenki gyilkolni a másikat; aki embertől, annak számára az erre készítő motívumok

fontosabbak, mint az, hogy ezért őt felakasztják-e vagy sem.

A mi közösségünk, lévén egy keresztény közösség, örül annak, hogy a jogászok, pszichológusok, szociológusok megállapítják ezeket a tényeket, mert ez csak segít, de a mi esetünkben a vallási indíttatás eleve a halálbüntetés ellenzéséhez vezet. Lehet hivatkozni a „Ne ölj!” parancsra, én jobban szeretek a Hegyi Beszédre hivatkozni, amely a megbocsátás, a türelem, az erőszakmentesség és más eszmények foglalatosa. Mi úgy gondoljuk, keresztény ember számára tilos embert ölni. Hogy más, racionális érvek is támogatják ezt, ennek csak örülünk.

A Ligában széles körű tagtoborzás nem volt. A magyar társadalomban egyébként elég nagy az ellenzéke ennek a dolognak. Az átlagpolgár, különösen, amikor az újságban valamilyen különösen kegyetlen gyilkosságról olvas, összeszorítja az öklét, és egyértelműen halálbüntetést kíván, az abolicionista törekvéseket pedig úgy fogadja, hogy megint felülről akarnak valamit rátukmálni; és abban sem bízom, hogy az egyházak ezt a kezdeményezést olyan lelkesen és egyöntetűen támogathatják, amennyire ez tőlük elvárható lenne. A mi álláspontunkat az Evangélium határozza meg, amelynek központi parancsa az ellenségszeretet, amely az emberszeretet része. Bár nem a könnyebb része, néha leküzdhetetlen nehézséget okoz. Az emberszeretethez tartozik, hogy nem veszem el mások életét. De az emberszeretethez is az is, hogy nem tanulok fegyveres önvédelmet, hogy nem megyek be a hadseregbe. (Bázisközösségünk ebben a tekintetben is vagy 30 börtönviselt fiataalt produkált az elmúlt évtizedben.) Az evangéliumi emberszeretethez igen sok összetevője van, az is része, ha a munkahelyemen odaül mellém egy ember, hogy „úgy le vagyok törve”, akkor nem hagyom annyiban a dolgot, hanem azt mondom, hogy gyere, üljünk le valahol, igyunk meg egy kávé, és akkor egy óráig üldögélünk valahol, és meghallgatja az ember a másikat. Ezek a dolgok összefüggenek. A halálbüntetés ellenzése csak igen kis szelete az emberszeretethez. Az eltörlés persze parlamenti kérdés, az ember azt teheti, hogy támogatja.

Hogy az emberek annyira ellenzik a halálbüntetés eltörlését, annak legfőbb motívuma a félelem. Az emberek nagyon félnek a bűnözőktől, mert az hiszik, hogy azok nagyon különböznek tőlük, pedig az a néni a sarkon, aki azt mondja, hogy nehogy rászabadítsák a társadalomra ezeket az embereket, ha olyan helyzet elé kerül, alkalomadtán ugyanolyan gyilkos tudna lenni. Az embernek potenciálisan megvan az a képessége, hogy megölje a másikat. Nekem is. Minden apa tudja, aki már

egyszer alaposan megverte a gyerekeit. Az emberben annyira benne van az agresszió. Hogy hogyan lehet mégis tisztességes az ember? Az idegeibe kell ivódjon, hogy mit kell választania. De sosem lehetünk egészen biztosak abban, hogy mi az erősebb: a különböző bennünk lévő s bennünket esetleg éppen rossz irányban mozdító motívumok, vagy a meggyőződés. Amit tudok, hogy az életemet erre állítom rá, próbálom magam minél jobban átítatni ezzel az etikával. Hogy mennyit fogok belőle teljesíteni, azt nem tudom, de egy dolgot biztosan tudok: nem határozom el, hogy gazember leszek; nem határozom el, hogy kevesebbet fogok teljesíteni, mint amit az erkölcsi törvények nekem előírnak. Nem tagadom le a törvényt az égről.

A fajon belüli erőszak-emberi sajátosság. Az állatvilágban a fejlettebb élőlény megeszi a fejletlenebbet, a fajtájabelieket általában nem eszi meg. A bikák párbajánál, ha az egyik fél jelzi, hogy enged, akkor nem öli meg a másik. Az embernél viszont megvan az, hogy mi képesek vagyunk a saját fajunkat rombolni. Ha fundamentalista volnék, a Bibliát szó szerint véve azt mondanám, hogy ez az ördög műve. Mivel én nem tudok ilyen mereven gondolkodni, azt mondom, hogy nem tudom, honnan van az emberben ez a fajta agresszió. Valamiképpen biztosan összefügg azzal, hogy az ember szabad döntésekre képes. De hogy ez hogyan vált ilyen mértékű fajon belüli önirtássá, ezt nem tudom megmondani. Az emberiség a legjobbjában megpróbál ezen az erőszakon túljutni. Akár apuka, akár munkahelyi vezető, akár politikus: érzi azt, hogy az a jobb megoldás, ha az ember a dolgokat megbeszélve, a másikat meghallgatva, közös megegyezéssel jut valamire, a kényszert, mint eszközt nem kell alkalmazni, s ennek legvégső formáját, az emberölést akár háborúskodásban, akár bíraskodásban el lehet kerülni. Erre az emberi faj legjobb tagjaiban, legjobb pillanataiban már rájött, függetlenül attól, hogy csak pár évtizeddel vagyunk a legszörnyűbb emberirtás után. A mai világban már szinte közhely az erőszakmentesség, a tárgyalások útján való megoldás a békés eszközök; szóval az ember csak azt hallja, hogy béke, béke, és közben azt látja, hogy Bukarestben láncsal verik a gyerekeket. Az én alapkönyvem az Evangélium, amely azt mondja, emberszeretetre van szükség, megbocsátásra van szükség, és a békét kell építeni; ettől függetlenül az evangéliumban is van olyan történet, amely azt ábrázolja, hogy a világ végén hatalmas összecsapások lesznek az emberek csoportjai között, és a bűn elhatalmasodik, és lesz büntetés, fogagnak csikorgatása. A fundamentalista gondolkodásnak ez lehetőséget ad arra, hogy válságos pillanatokban a világ

végét emlegesse, de az az ember, aki az evangéliumot megfogalmazta, az tisztában volt azzal, hogy a történelmen végig fog menni két szál: annak a szála, aki az emberséget, az emberszeretetet képviseli, és ennek bele kell ütköznie egy másik vonalba, amit az erőszak emberei képviselnek. Ezt látva, azt kell mondani, hogy ez az emberi természetben benne lévő egyik lehetőség, a gonoszság lehetősége, amely az emberben benne lévő másik lehetőséggel küzdött, de talán az emberi történelemnek éppen az a fenntartója, az szolgáltatja a történelemhez az anyagot, hogy az embernek ez a próbálkozása a véges időben teljes sikerre nem számíthat.

Nyilván sok szelíd ember volt a Jézus Krisztus előtti időben is. Magáról Jézus Krisztusról azt gondolták, hogy megoldotta ezt a problémát, de hát nem tudta megoldani, mert hiába lett katolikus egyház, hat-hétszáz milliós nagyságrendű, a katolikus egyház története is egyrészt erőszakosságok története: a keresztesháborúk, az eretnokségek felszámolásáért folytatott törekvések, amelyek nevében embereket megaláztak, bebörtönöztek, megégették. Mert az hitték, hogy birtokosai az egyetlen igazságnak, jóllehet idézik Szent Pált, hogy tükör által, homályosan látunk, s a tévedésre megvan a joga annak is, akit eretneknek vélnék; mint ahogy téveszme uralma alatt áll az is, aki abban a meggyőződésben cselekszik, hogy Istent szolgálja, ha például Husz Jánost máglyára küldi.

Én végül is jobbnak tartom, ha azt mondjuk, hogy pontosan nem tudjuk. Azt tudjuk, hogy szabad akaratom, bizonyos döntési szabadságunk van, és azzal élünk, és elvben minden nagy problémát képesek vagyunk békésen megoldani.

A magyar nemzeti gondolkodásban különben nincs hagyománya az erőszakmentes gondolkodásnak. Túl azon, hogy a honfoglalás előtti magyarok nomádok voltak, harcosok, portyáztak, hóstetteket hajtottak végre. Később megkeresztelkedett a magyar nép is. Szent István személyében egy olyan hatalmas karakterű és súlyú embert kaptunk a magyar társadalom élére, aki ellen nagyon nehéz ellenérveket felsorakoztatni, és nagyon nehéz kimondani azt, hogy az a királyunk, aki Szilveszter pápától koronát kapott, és akit a magyar szentek sorába iktattunk, és akinek az oltárképe előtt imádkozunk, és akinek a megmaradt jobb kezét aranyos urnában körmenetben fogják augusztus 20-án körülvinni – az nem volt keresztény. Mit tegyünk, ha István királyunk akkor vette magára a keresztiségét, amikor Isten nevében ölni lehetett. Ez semmit sem von le István kitűnő karakteréből, de nem volt keresztény,

mert Gellért püspök azt az evangéliumot tanította meg neki, ami akkor volt az uralkodó „központi bizottsági határozat”, jóval Constantinus után (amikor is már az uralkodás szempontjai kerültek az előtérbe: az állam, mint szent eszme).

De mégis azzal fejezném be, hogy Németh László Gandhi-drámába előszavában felvetette, hogy új európai gondolkodásra lenne szükség, hiszen Európában a XX. században borzalmasan felszaporodott az erőszak. Németh László azt gondolta, hogy lehetséges valamilyen európai erőszakmentességet csinálni; s én is azt gondolom, nem lehet szebb feladata egy valamelyest is olvasott embernek, mint hogy a maga képességeivel beálljon ezeknek a gondolkodóknak a sorába.

1990. október 1.

BULÁNYI GYÖRGY

ÉLETELEGANCIA ÉS RETTENTHETETLENSÉG,

BÚCSÚZTATÓ BENYHE JÁNOSNÉ ANDI TEMETÉSÉN

Testvéreim! Ez nem a tudás és nem is a kételkedés órája. Az emberi élet kitüntetett pillanatai — a bizonyágtételéi. Nem a kétszerkettőnégy bizonyosságairól, hanem a bizonytalanságok világán belül állva teszünk ilyenkor hitet valamiről. A születés pillanatában arról, hogy valami elkezdődik, aminek értelme s célja van. A halál órájában is bizonyágot teszünk. Mi most erről: Andi Jézust követte, az Úton járt, a jézusi életet választotta, az ő igazságára tette rá életét. S ezért lakást is kapott már Jézus Atyjának házában, mert Jézus elkészítette és berendezte neki, mielőtt eljött érte azon a keddről szerdára virradó éjszakán, amikor Andi teste megszűnt zihálni az egyre ritkuló levegőért. S így aztán most már megint mosolyog — ezüst hajával? fehér blúzában? —, ahogyan pár hónapja, amikor a Kézfogás Konferencián átadta másnak is, nekem is a Közösség ajándékait.

A találkozások idejét felváltja immár számunkra az emlékezés. Számunkra, akik közel félszázada ismertük, ismerjük, mert közös célok felé topogtunk-futot-tunk, csendesebben vagy énekelve, kevés reménnyel vagy tele bizakodással. Mi is volt ez a cél? "Megkötöm magamat baráti kötéllel" — Andi leikéből szakadtak ki e sorok jó húsz éve a "Megkötöm lovamat" kezdetű népdal melódiájára. A dallam szárnyat adott a

szövegnek, a szöveg a dallamnak. Jó néhány éve Clevelandben egy kisközösséget akartam megtanítani rá. Nem kellett. Ismerték. A pártállam útlevele híján is átjutott az óceánon.

A közös cél Andinél a barátságban öltött testet. Számára az Isten, a Szeretet Országá barátkozásokban állt fenn. Ennek volt ő nagymestere. Az égő csipkebokorból bemutatkozó Isten nevét folyóiratunk címévé tettük: ÉRTED VAGYOK. Andi barátkozási művészetének is ez a név volt a titka. Ha valaki útjába akadt, ő úgy nézett és mosolygott rá, hogy abban benne volt: Érted vagyok! Gyógyított is vele: amikor édesanyjának elméje elborult, ő rátette kezét, megcsókolta, ránézett értedvagyok-szemével, s lecsendesítette őt.

Telefonon jelzem a napokban közös ismerősünknek Andi halálhírét. "Dehát pár hete voltam nála és nem láttam semmit" — mondja értetlenül. Hát ez az. Andi nem magáért, csak értünk volt. A gyilkos kör jelentkezéseivel traktálni akár a hozzá legközelebb állókat is, nem fért bele Andi életeleganciájába. Halála előtt 18 nappal egy péntek estére

vártuk baráti, két évtizede szokásos közös nyaralásunkra. "Most kicsit nem jól érzem magam" — telefonálja pénteken —, majd vasárnap estére vonattal utánatok megyek". Közben azonban szombat este megvallja fiának, hogy nem bírja tovább, kórházba akar menni. Az orvosoknak nem volt mit tenniük vele. Őmaga pedig, amikor magánál volt, hálás szívvel örvendezett azoknak, akik meglátogatták.

Mit hagyott maga után — túl két gyermekén és tíz unokáján? Talán megemlíthetem, hogy a nyáron volt, hogy 44 éve megismertem egy 8 napos lelki gyakorlaton. 17 évesen, kortársaival vagy hatvanad magával úgy jönnek naponta, hogy az aggódó szülők "Fogkefét és pizsamát nem viszel?" szavakkal engedik el őket. Letartóztatásukra gondolnak, mert Rákosi kemény diktatúrájának éve már ez. Kádár kemény diktatúrája idején házkutatáskor megfenyegetik, hogy elviszik. Nyugodtan válaszol: Maguk meg addig vigyáznak a két gyerekre. A nosztrai börtönbe bátran beküldi a Pistiről, Jutkáról készített családi képeket. Amikor az iskolában a hatóságoktól megokosított igazgatója neveket sorol fel neki rémülten kérdezve tőle, hogy "Ezekkel Te kapcsolatot tartasz fenn?" — Andi nyugodtan válaszol: "Legjobb barátaim". Andi